

ALS JE DE STILTE ZIET

Van dezelfde auteur zijn onder meer verschenen:

De zomervakantie

My generation

Onze dagen | Het ongeluk

Zo gaan die dingen

Eindelijk de zee

Echt iets voor jou

Verdwijnen tijd

Herfst in het oosten

Perfekte stilte

Kleur van geluk

Wat is precies de bedoeling?

Het eerste licht boven de stad

Als de winter voorbij is

Waaitaal

Hoe alles moest beginnen

Olifant van zeep

Thomas Verbogt

Als je de stilte ziet

Nieuw Amsterdam

© Thomas Verbogt 2020

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Foto omslag © David Keochkerian / Trevillion Images

Foto auteur © Quintalle Nix

NUR 301

ISBN 978 90 468 2662 1

www.nieuwamsterdam.nl

My childhood is so far away... it's like I don't even remember
being a child. I think it was someone else who was a child.
Did you even think like that? I'm not sure that what happened
to me yesterday was true.
But you seem sure of yourself.
I'm sure of my dream self. I live in my dreams. I don't really live
in the actual world.

– Bob Dylan, interview in Rolling Stone, Jonathan Cott,
januari 1978

Is it the sea you hear in me,
Its dissatisfactions?
Or the voice of nothing, that was your madness?

– Sylvia Plath, 'Elm'

DE HONDERDEN KLEUREN
GROEN, DE ZWERMEN VOGELS

Poppie

Ingehouden, besmuikt hoesten hoor ik haar. En lachen tegelijk, heel kort. De lach van Marleen, even maar, verontrustend in de stilte van het huis, de lach waarmee ik niets te maken mag hebben, maar die ik toch horen moet. Er gaat me iets niet aan, dát moet ik begrijpen, maar ik weet niet hoe. Dat is mijn verontrusting. Haar lach moet me raken, ik weet het zeker, zij ook.

Ik heb haar niet horen thuiskomen, ik zat in de tuin met de Muziek Expres, dacht na over een foto van Bob Dylan achter een piano, in strakke donkere kleding met een zonnebril op, geconcentreerd, alsof hij niet bij onze wereld hoorde en, voor zover ik me een voorstelling kon maken van onze wereld, ook niet bij een andere, alleen maar bij zichzelf, wat ik ook wilde, alleen maar bij mezelf horen.

Ik wacht, misschien hoor ik haar nog een keer lachen,

maar het blijft stil. Het is het soort stilte waarvan ik nerveus kan worden. Vader geeft college, moeder is naar een vriendin met wie ze om de twee weken over een nieuw boek praat, gesprekken waar ze het thuis niet over heeft.

Meestal roept Marleen schel en dwingend: 'Ik ben er!' Mijn vader liep laatst de gang op en zei: 'Wij ook, poppie.' Ze kan er niet tegen als hij haar poppie noemt. Daarom zeg ik het ook soms: 'Wil je je alsjeblieft niet met me bemoeien, poppie! Alsjeblieft niet, poppie!' Ze kan potsierlijk tieren met haar ogen.

Ze heeft niets geroepen, ze zal me gezien hebben, in de tuin.

Ze is nu al een paar maanden het huis uit, aan het begin van de zomer is ze vertrokken, naar Arnhem, waar ze aan de kunstacademie gaat studeren. Ze heeft een kamer gevonden in de buurt van het station, aan de Sonsbeekzijde. De kamer is niet groot, maar kijkt uit over het glooiende park, een van de fraaiste stadsparken van Nederland, met een groot en statig wit huis in de verte. Het uitzicht maakt haar kamer ruim. Die kamer is het grootste gedeelte van een lage zolder in een herenhuis, eigendom van de oude mevrouw Muskens, die om de maand in het zuiden van Engeland woont, bij Lyme Regis (foto in de hal: uitzicht op zee in ochtendmist), en graag wil dat het huis er dan levendig uitziet, alsof het bewoond is. Marleen mag in die

periodes ook zitten in de koel geurende woonkamer van mevrouw Muskens vol herinneringen aan Nederlands-Indië waar ze op de eerste dag van de twintigste eeuw werd geboren, in een klein ziekenhuis ergens in een groen paradijs op West-Sumatra.

Toen Marleen ‘op zicht’ was, kreeg ze de kamer omdat ze belangstellend kon luisteren, althans volgens de oude dame die verhalen vertelde, articulerend als een actrice uit kalmere dagen, met licht hese stem en opgetogen ogen (Marleen formuleerde deze details bijna trots). Belangstellend luisteren? Ja, naar wat ze zelf te vertellen heeft.

Ik heb haar geholpen bij de verhuizing, samen met mijn vader, die nergens handig in is en grappig doelloos op de stoep bleef staan, bij het gehuurde donkerblauwe bestelbusje, en over haast ieder ding wilde praten – ‘Weet je wanneer je die lamp kreeg?’ of: ‘Dit vaasje is nog van tante Freddie. Ze miste de duim van haar rechterhand. Je zei dat het net een vork was, die hand.’ In het begin vroeg hij er nog telkens bij ‘Weet je nog?’ maar toen hij zag dat die vraag woede bij Marleen losmaakte, die haar lippen dun en strak maakte, hield hij het bij alleen maar het korte commentaar. Voor hem had alles een plaats in de tijd van ons leven en verdiende aandacht, niets was er zomaar. Zijn vraag *Weet je nog?* bleef daarna in mijn gedachten hangen. Die vroeg naar iets wat misschien wel was opgehouden, terwijl dat niet de bedoeling was, een vraag die iets pro-

beerde vast te houden wat nauwelijks vast te houden viel. Er zat dunne droefheid in.

Het was een warme ochtend in juni, twee weken na de uitslag van haar eindexamen, en het was de eerste keer dat ik me vaag verbonden met haar voelde, ook al had ik alleen maar een praktische functie. Daarvoor was ze alleen mijn oudere zus, die mij haar kleine volstrekt belachelijke broertje vond, en een leven leidde waarvan ik uiteráárd geen idee had. Met vriendinnen en flitsende feesten en vaak 'jongens', met altijd pasgewassen roomwitte tennistruien om hun schouders. Ze praatte er veel over, maar het lukte me nooit lang naar haar te luisteren. Om de haverklap was het 'uit' met een van die jongens en dan zei mijn moeder vol onderdanig respect dat ik haar met rust moest laten, omdat ze zo van streek was. Ik liet haar altijd met rust, ze éiste dat ik haar met rust liet, ik kon me niet voorstellen dat ik haar niet met rust liet, ik wilde dat ook alleen maar.

Moeder zei soms dat we elkaar 'later wel zouden vinden', ik vroeg me af waar en wanneer dat dan zou kunnen zijn en wat we konden met onze vondst. Ik was enkel een aanwezigheid in haar leven, zij ook in het mijne. Dat ik graag wilde dat het anders was, was een gedachte die ik snel weg liet waaien. Dan moest ik iets betekenen voor haar, behalve er zijn, en ik wist niet hoe dat moest, iets betekenen, niet alleen voor haar.

Sander betekende wel altijd meer voor haar, hij was niet

– zoals ik – het kleine broertje dat nauwelijks iets te melden had. Ik geloof dat ze hem ‘treurig’ vond of ‘zielig’, omdat ‘het leven hem al zo vroeg alleen had gelaten’ – zo zei ze het later, een van de zeldzame keren dat wij over ons verleden thuis spraken. Ze noemde hem trouwens Alèx, als enige. Met heel idioot de klemtoon op de tweede lettergreep, alsof het een Franse naam was. Dat deed ze al op de eerste dag dat hij bij ons kwam wonen. Een belachelijke manier om zichzelf belangrijk voor hem te maken.

Waarom ik in de richting van haar hoesten wil lopen, geen idee, het gebeurt, alsof het automatisch gaat. Wel weet ik al wat ik weten moet, het is geen ontdekking, ik wil vermijden wat ik weet, maar dat kan niet. Dat ik het wil vermijden is een donker besef waarvan ik last heb, het moet me niets kunnen schelen.

We hebben eindexamen gedaan, Sander en ik, maar we zitten niet in dezelfde klas – ik geloof dat mijn vader daarop aangedrongen heeft. Over tien dagen krijgen we de uitslag. Daarover maken we ons geen zorgen.

Sander gaat in Groningen studeren, geschiedenis, en ik blijf in deze stad wonen. Het is goed en ook onvermijdelijk dat Sander en ik uit elkaar gaan. Zes jaar woonden we samen in huis, maar we konden elkaar nooit echt bereiken, behalve als we het over muziek hadden. Verder probeerden

we onhandig zo veel mogelijk uit elkaars buurt te blijven, hoe we ook ons best deden het anders te laten zijn. Dat wisten we wél van elkaar: dat we graag wilden dat het anders was. Hij moet het in ieder geval van mij geweten hebben. Ik hóópte dat hij het ook wilde en die hoop was zo sterk dat ik van mezelf zeker moest weten dat het zo was.

We speelden een paar keer per week geconcentreerd en vaak makkelijk schaterend tafelvoetbal, we fietsten soms samen naar de tennisclub waar we elkaar zo snel mogelijk onze eigen gang lieten gaan, hij speelde competitie, ik was daarin niet geïnteresseerd, vooral niet in het gepraat erover.

Ik wilde zijn vriend zijn, dat was een taak, de vriendschap moest bij onze manier van leven horen, bij ons gezin. Ook zag ik in dat een vriend belangrijk was en Sander kwam zomaar in mijn leven, ik hoefde er niets voor te doen, we waren bijna altijd bij elkaar in de buurt.

Later dacht ik dat hij zo zijn best moest doen vrede te hebben met een leven waarin hij alleen was gelaten, zoals Marleen het noemde, dat hij daaraan zijn handen vol had, dat hij alleen maar kon nadenken over hoe dat moest, hoe het anders moest worden in de toekomst, en van die toekomst had hij ook geen idee. Dat hij geschiedenis ging studeren, hoorde ik pas toen hij zich daarvoor had ingeschreven. Ik had nooit iets gemerkt van belangstelling voor die studierichting, ik dacht altijd dat hij iets met film wilde,

met acteren, maar ook daarover hadden we het niet. In het jaarlijkse schooltoneelstuk had hij de laatste drie jaar een dragende rol, dit schooljaar in *Our Town*, en ook was hij eens gevraagd als figurant in een film over Mariken van Nimwegen, een film voor televisie die nooit is uitgezonden, waarschijnlijk omdat die mislukt was. We hadden een brief ontvangen waarin stond dat er 'geen uitzendmogelijkheden' voor de film bleken te zijn, een brief die mijn vader lachend verscheurde. 'Als zoiets niet doorgaat, hoef ik dat niet per se te weten, hoor!'

Ik zat graag alleen op mijn kamer naar muziek te luisteren, hij ook, ja, daarover hadden we het wel, we hielden van dezelfde muziek, Dylan en Bach. Iedere week gaven we elkaar een top tien van Dylan-zinnen die ons fascineerden, die we wilden onthouden en in de meeste gevallen ook onthielden. Nog, ik ken ze nog. Het waren geen grote uitspraken, maar zinnen waarmee iets begon, *Tell me what you're gonna do when the shadow comes creepin' in your room of* *Take the rag away from your face, now ain't the time for your tears,* of de topregels:

*Now I wish I could write you a melody so plain
That could hold you dear lady from going insane
That could ease you and cool you and cease the pain
Of your useless and pointless knowledge*

Ook lieten we elkaar verhaaltjes of soms ook gedichten lezen die we schreven als we bijvoorbeeld naar de *Cello Suites* luisterden, verhaaltjes en gedichten ‘over wat er dan in ons gebeurde’, want alle muziek van Bach veroorzaakte dat, behalve die waarin op een orgel of trompet werd gespeeld, want dat vonden we weerzinwekkende instrumenten. Zo zeiden we het echt: wat er in ons gebeurde. Het waren meer gedichten dan verhaaltjes, van die gedichten die de meeste pubers schrijven. Ik heb ze helaas niet meer, maar herinner me bijvoorbeeld dat ik een meisje volgde terwijl ze naar school liep, ze zag mij niet, ik keek naar haar zonder dat ze het in de gaten had, vanachter een hek, vanuit een portiek, ze was in gedachten en over die gedachten fantaseerde ik. Of een meisje – altijd meisjes! – naar wie ik toe ging in een tuin nadat het geonweerd had, het meisje rook naar die tuin. Altijd zat er licht in, ik kon niets opschrijven zonder het licht te benoemen of te suggereren. Misschien kwam het ook door dat licht dat het geen zware verhaaltjes waren. Die schreef ik natuurlijk ook, want ik was puber, maar daar werd ik neerslachtig van, en ik gooide ze meteen weg. Van de verhaaltjes van Sander herinner ik me nog minder, nauwelijks iets, behalve dat ze over hemzelf gingen, er kwam niemand anders in voor, maar ze waren niet ijdell, wel raadselachtig. Ineens schiet me te binnen dat hij vaak over kijken schreef, dat hij vooral zijn ogen was. Die zin staat me bij: ik ben mijn ogen.

Ik bewonderde Sander wel, vooral de stilte waarin hij zich kon terugtrekken, ook als hij naast je liep of tegenover je zat. Als ik dan zijn aandacht trok, omdat dat moest op dat moment, was het alsof zijn stem uit die stilte kwam, fluisterend, van ver weg. Waar het ook over ging, alles werd geheimzinnig. Het was alsof hij tastend door het leven ging en, wat ik later dacht, alsof het leven zich tastend aan hem manifesteerde. Alsof het leven een nauwelijks te volgen geheimzinnige beweging was waarnaar hij telkens lang moest kijken om te begrijpen wat er gebeurde. En daar verder niets over kon zeggen.

Ik kende hem niet zoals je iemand wilt kennen die je dagelijks ziet. En ik wist niet hoe ik dat moest veranderen.

Ik ben halverwege de trap naar boven als ik Marleen weer hoor hoesten. Alsof er iets mis is met haar ademhaling.

Ik sta voor de deur van Sanders kamer. Ik hoest nu ook, hard en zo nonchalant mogelijk om te laten weten dat ik daar sta, om te laten weten dat ik weet dat ze daar is, dat ik die nooit interesse voor haar voel of toon die nu ineens wel heb, nogal heftige interesse. En dat ik bang ben, zonder dat ik weet waarvoor.

Dat is de ergste angst. Niet weten waarvoor. En dat ook niet willen weten. Er zijn periodes in mijn leven dat ik vooral zo intens met dat leven bezig ben om die angst niet te voelen, de onbestemdheid ervan. Dan doe ik mijn best

meer dan die angst te zijn. Dat merk ik vooral, de toeschouwer die ik ben: wat doet hij toch zijn best! Ik schreef ooit eens op dat het de angst voor schaamte is. Ook, maar dat is het begin van wat die angst met je wil doen.

Ik open de deur. Ik weet al wat ik zie, Sander en Marleen in het smalle bed. Ze doen alsof ze slapen, het dekbed strak en kinderlijk opgetrokken tot hun kin. Ik zie alleen het lange rechterbeen van Marleen eruit steken, glad en nonchalant voornaam en met gestrekte tenen (donkerblauw gelakte nagels) die een bijna onbeheersbare spanning laten zien. Hun monden glimlachen, slikken in dat ze mij uitlachen, ze lijken bijna te stikken. Ik weet wat ik zie natuurlijk, maar ik weet het ook niet omdat ik erbuiten sta, omdat ik er niets mee te maken heb. Alleen al door dat vast te stellen dring ik me op, voor hen hinderlijk, voor mij beschamend.

Als ik er bijna vijftig jaar later aan terugdenk, kost het me geen moeite volop aanwezig te zijn in dat moment. Pas nu ken ik er de betekenis van, weet ik dat die hoorde bij alles wat me in staat kon stellen het leven te leven in plaats van er veel te vaak over te moeten nadenken. Ik ben zo'n moment, ik ben die daar staat en ziet wat hij niet wil zien zonder te weten waarom, ik ben de vraag waarom ik het niet wil zien, ik ben al dat soort niet te beantwoorden vra-

gen. Ook hoorde het bij mijn onvermogen vriend van Sander te zijn, zo iemand te zijn.

Nu ik die betekenis weet, wat kan ik er nog mee, bijna vijftig jaar later? Ik sta er meestal niet bij stil dat ik ouder en ouder word, maar zo'n vraag hoort erbij. Hetzelfde geldt voor wat een boek of film toevoegt, hoe ik erdoor verander, wat ik er nog mee kan. Wie valt die verandering op, behalve mezelf? Het is natuurlijk niet hetzelfde, een boek of een film, maar als het goed is, verander je erdoor, kleine veranderingen of een grote, alles kan anders worden.

Onlangs sprak ik een kennis die lang naast me had gewoond. Aardige, wat stille man, wist alles van vogels en publiceerde er ook over. Hij was die week op een ochtend naar het ziekenhuis gegaan, alleen, zijn vrouw was een paar dagen met vakantie, en daar kreeg hij te horen dat hij ernstig ziek was, dat hij nog hooguit een jaar te leven had, 'en dan span ik me in optimistisch te zijn' – dat waren de woorden van de dokter 'met de grauwe hondenkop', wat helemaal geen woorden van hém waren. Hij was op de fiets gekomen en fietste ook weer terug en vlak voorbij Carré stopte hij, verlamd door verbijstering. Hij keek naar de Amstel, die uitbundig blonk in het ochtendzonlicht, maar het was alsof hij niet meer aanwezig was in wat hij zag, zo zei hij het. Alsof hij dadelijk ook niet meer verderging in wat hij zag, en met wat hij zag.

'Het was alsof mijn geheugen stopte. Het was er nog,

maar het zou niet meer vooruit functioneren. Ja, zo moet ik het zeggen: vooruit functioneren.'

Hij zat op de fiets en dacht aan zijn eerste fiets. Dat gaf het geheugen hem nog wel. Die stond in de keuken voor hem klaar op zijn achtste verjaardag. Alles blonk eraan. Hij had geschreeuwd en in zijn handen geklapt.

'Ik zag die jongen daar in de keuken, maar mocht nog maar even naar hem kijken.'

Ik heb er nooit met Sander en al helemaal niet met Marleen over gepraat. En zij hebben nooit gesuggereerd dat ze iets dachten over hoe ik daar stond die middag, hoe ik de deur achter me sloot, het geluid van mijn schaamte.